

## در ساحل نهج البلاغه - معاد در نهج البلاغه

<?xml encoding="UTF-8">

### ویژگی های روز قیامت

روز قیامت، یکی از روزهای بسیار مهم و حساسی است که هر انسانی در پیش رو دارد. امیرمؤمنان علی علیه السلام درباره این مسئله می فرماید: «ای بندگان خدا! شما را به پرهیزکاری سفارش می کنم که عامل کنترل و مایه استواری شماست. پس به رشته های تقوا چنگ زنید و به حقیقت های آن پناه آورید تا شما را به سر منزل آرامش، جایگاه های وسیع، پناهگاه های محکم و منزلگاه های پر عزت برساند، در روزی که چشم ها خیره می شود و همه جا در نظر انسان تاریک است و گله های شترومال و اموال فراوان فراموش می گردد؛ زیرا به هنگام قیامت، به گونه ای، در صور اسرافیل می دمند که قلب ها از کار می افتد، زبان ها باز می ایستد، کوه های بلند و سنگ های محکم فرو می ریزد و قسمت های سخت آن، نرم چون سرابی می ماند، کوهستان ها با زمین هموار می گردد چنان که نه پستی و نه بلندی موجود است. پس در آن هنگام نه شفاعت کننده ای است که شفاعت کند و نه دوستی که نفع رساند و نه پوزش خواستن سودی دارد».

### قیامت، دادگاه الهی

قیامت روزی است که انسان در دادگاه عدل الهی باید پاسخگوی همه اعمال و رفتار خویش باشد. در این دادگاه، عذرهای بیهوده، دروغگویی و ادعاهای باطل ناممکن است؛ زیرا هر کس حقیقت اعمال خویش را مستقیماً مشاهده می کند و شاهدان که عبارتند از خدا، پیامبر، مؤمنان و نیز اعضا و جوارح او، جملگی بر اعمال او شهادت می دهند و راهی برای فرار از کرده خویش نخواهد داشت. امیر مؤمنان می فرماید: «آن گاه که زمین سخت بلرزد و نشانه های هولناک قیامت تحقق پذیرد و پیروان هر دینی به آن ملحق شوند و هر پرستش کننده به معبود خود و هر اطاعت کننده ای به فرمانده خود رسد، نه چشمی برخلاف عدالت گشوده و نه قدمی بر خلاف حق آهسته بر زمین نهاده می شود. در آن روز چه دلیل هایی که باطل می گردد و عذرهایی که پذیرفته نمی شود. پس در جست وجوی عذری باش که پذیرفته شود و دلیلی بجوی که استوار باشد. ازدنیای فانی برای آخرت جاویدان توشه بردار و برای سفر آخرت وسایل لازم را آماده کن».

### حسابرسی انسان ها در قیامت

یکی از برنامه های مهمی که تمامی پیامبران الهی پس از خداپرستی، مردم را به آن توجه می دادند، اعتقاد به معاد بوده است؛ زیرا در سایه اعتقاد به معاد است که هدف از آفرینش تحقق می یابد و اعمال و رفتار انسان ارزش و معنا پیدا می کند. از این رو ما مسلمانان معتقدیم که خداوند باری تعالی در روز قیامت، همه انسان ها را دوباره زنده خواهد کرد تا در پیشگاه او، به حساب اعمال و رفتارشان رسیدگی شود. امیرمؤمنان علی علیه السلام در باره این روز می فرماید: «قیامت روزی است که خداوند همه انسان های گذشته و آینده را برای رسیدگی دقیق

حساب و رسیدن به پاداش اعمال، گرد آورد. پس همه فروتنانه به پاخیزند، در حالی که عرق از سر و رویشان وکنار دهانشان جاری است و زمین زیر پایشان لرزان است. نیکوحال ترین آنان کسی است که جای گذاشتن دو پایش را پیدا کند یا جایی برای آسوده ماندن بیابد».

#### ضرورت توجه به معاد

سراسر زندگی دنیا، تنها گذرگاهی است برای رسیدن به مقصد نهایی. امیرمؤمنان علی علیه السلام در نامه ای به فرزندش امام مجتبی علیه السلام باتوجه دادن به این مطلب می فرماید: «پسرم! من تو را از دنیا و تحولات گوناگون و نابودی و دست به دست گردیدنش آگاه کردم و از آخرت و آنچه برای انسان ها در آن جا فراهم است، اطلاع دادم و برای هر دو مثال ها زدم، تا پندپذیری و راه و رسم زندگی بیاموزی. همانا داستان آن کس که دنیا را آزمود، چونان مسافرانی است که در سمرزلی بی آب و علف و دشوار زندگی می کنند و قصد کوچ به سرزمینی دارند که در آنجا آسایش و رفاه فراهم است. پس مشکلات راه را تحمل می کنند و جدایی دوستان و سختی سفر و ناگواری غذا را با جان و دل می پذیرند تا به جایگاه وسیع و منزلگاه امن و با آرامش قدم بگذارند. آن ها از سختی های طول سفر احساس ناراحتی ندارند و هزینه های مصرف شده را غرامت نمی شمارند و هیچ چیز برای آنان، دوست داشتنی نیست، جز آنکه به منزل امن و محل آرامش برسند».

#### خلقت دوباره انسان ها

یکی از ادعاهایی که منکران معاد بیان می کردند، این بود که آفرینش دوباره انسان ها ناممکن است؛ لیکن قرآن مجید در پاسخ آنها می فرمود که آیا خلقت دوباره انسان ها، از آفرینش نخستین آنها دشوارتر است. آری، خداوند متعال با قدرت خویش، انسان ها را بار دیگر خواهد آفرید تا با حسابرسی اعمالشان، زندگی همراه با نعمت و رحمت، ینانقمت و عذاب برای ایشان شروع شود. در فرمایشی از امیرمؤمنان آمده است: «تا آن زمان که پرونده این جهان بسته شود و خواست الهی فرا رسد و آخر آفریدگان به آغاز آن بپیوندند و فرمان خدا در آفرینش دوباره در رسد، آن گاه آسمان را به حرکت آورد و از هم بشکافد و زمین را به شدت بلرزاند و تکان سخت دهد که کوه ها از جا کنده شده و در برابر هیبت و جلال پروردگاری بر یکدیگر کوبیده و متلاشی شده و با خاک یکسان گردد. سپس هر کس را که در زمین به خاک سپرده شده، درآورد و پس از فرسودگی تازه شان گرداند و پس از پراکنده شدن، همه را گرد آورد. سپس برای حسابرسی و روشن شدن اعمال از هم جدا سازد».

#### ضرورت یاد قیامت و عذاب الهی

امیرمؤمنان علی علیه السلام در سخنانی راجع به شدت عذاب الهی و آتش دوزخ چنین می فرماید: «مردم! شما چونان مسافران در راهید که در این دنیا فرمان کوچ داده شدید. دنیا خانه اصلی شما نیست. پس به جمع آوری زاد و توشه بپردازید. آگاه باشید این پوست نازک تن، طاقت آتش دوزخ را ندارد. پس به خود رحم کنید. شما مصیبت های دنیا را آزمودید، آیا ناراحتی آدمی را بر اثر خاری که در بدنش فرورفته یا ریگ های داغ بیابان او را رنج داده دیده اید؟ پس چگونه می شود تحمل کرد که در میان دو طبقه آتش، در کنار سنگ های گداخته، هم نشین شیطان باشید؟ آیا می دانید وقتی مالک دوزخ بر آتش غضب کند، شعله ها بر روی هم می غلتند و یکدیگر را می کوبند و آن گاه که بر آتش بانگ زند، میان درهای جهنم به هر طرف زبانه می کشد».

در خطبه ای از نهج البلاغه امیرمؤمنان علی علیه السلام درباره زنده شدن انسان ها در روز قیامت و حاضر شدن آنها در محضر الهی برای پاسخگویی اعمالشان چنین آمده است: «... تا آنجا که امور زندگانی پیایی بگذرد و روزگاران سپری شود و رستاخیز برپا گردد. در آن زمان، انسان ها را از شکاف گورها و لانه های پرندگان و خانه درندگان و میدان های جنگ بیرون می آورند و آنها با شتاب به سوی پروردگار می روند و به صورت دسته هایی خاموش و صف های آرام و ایستاده حاضر می شوند. چشم بیننده خدا آنها را می نگرد و صدای فرشتگان به گوش می رسد. در آن هنگام، انسان لباس نیاز و فروتنی می پوشد و می بیند که درهای حیل و فریب بسته شده و آرزوها قطع گردیده است. دل ها آرام و صداها آهسته است و عرق از گونه ها چنان جاری است که امکان حرف زدن نیست. اضطراب و وحشت همه را فرا گرفته، بانگی رعدآسا و گوش خراش، همه را لرزانده، به سوی پیشگاه عدالت برای دریافت کیفر و پاداش می کشاند».

#### توصیف بهشت و جهنم

در سخنانی از امام علی علیه السلام در توصیف بهشت و جهنم چنین آمده است: «خداوند، فرمانبرداران و اهل طاعت را در جوار رحمت خویش جای دهد و در بهشت جاویدان قرار دهد؛ خانه ای که مسکن گزیدگان آن هرگز کوچ نکنند و حالات زندگی آنان تغییر نپذیرد. در آنجا دچار ترس و وحشت نشوند و بیماری ها در ایشان نفوذ نخواهد کرد. خطراتی دامگیرشان نمی شود و سفری در پیش ندارند تا از منزل به منزل دیگر کوچ کنند. اما گنهکاران را در بدترین منزلگاه درآورد و دست و پای آنها را با غل و زنجیر به گردنشان درآویزد؛ چنان که سرهایشان به پاها نزدیک گردد. جامه های آتشین بر بدنشان پوشاند و در عذابی که حرارت آتش آن بسیار شدید و صدای شعله ها هراس انگیز است، قرار دهد؛ جایگاهی که هرگز از آن خارج نگردد و برای اسیران آن غرامتی نپذیرند».

#### برای غیر دنیا آفریده شده اید

امیرمؤمنان علی علیه السلام در خطبه ای مردم را به موقتی بودن زندگی دنیا توجه داده است و می فرماید: «ای مردم! دنیا سرای گذر و آخرت خانه جاویدان است. پس از گذرگاه خویش برای سر منزل جاودانه توشه بگیرید و پرده های خود را در نزد کسی که بر اسرار شما آگاه است، پاره نکنید. پیش از آنکه بدن های شما از دنیا خارج گردد، دل هایتان را خارج کنید. شما را در دنیا آزموده اند و برای غیر دنیا آفریده اند. کسی که بمیرد، مردم می گویند: چه باقی گذاشت، اما فرشتگان می گویند: چه پیش فرستاد؟ خدا پدران را بیامرزد، مقداری از ثروت خود را جلوتر بفرستید تا در نزد خدا باقی ماند و همه را برای وارثان مگذارید که پاسخگویی آن بر شما واجب است».

#### فراهم نمودن زاد و توشه

در فرمایشی از امیرمؤمنان علی علیه السلام خطاب به فرزند گرامی شان امام مجتبی علیه السلام درباره ضرورت توجه به منازل مختلفی که پس از مرگ در پیش روی انسان است و نیز تلاش و کوشش در راه فراهم آوردن زاد و توشه برای این مسافرت بسیار مهم چنین آمده است: «بدان! راهی پر مشقت و بس طولانی در پیش روی داری و در این راه، بدون تلاش بایسته و فراوان و زاد و توشه و سبک کردن بار گناه، موفق نخواهی بود. بیش از تحمل

خود بار مسئولیت بر دوش منه که سنگینی آن برای تو عذاب آور است. اگر مستمندی را دیدی که توشه ات را تا قیامت می برد و فردا که به آن نیاز داری به تو باز می گرداند، کمک او را غنیمت بشمار و زاد و توشه را بر دوش او بگذار و اگر قدرت مالی داری، بیشتر انفاق کن و همراه او بفرست؛ زیرا ممکن است روزی در رستخیز در جستجوی چنین فردی باشی و او را نیابی. به هنگام بی نیازی، اگر کسی از تو وام خواهد، غنیمت بشمار تا در روز سختی و تنگدستی به تو باز گرداند. بدان که در پیش روی تو، گردنه هایی وجود دارد که در آن، حال سبکباران به مراتب بهتر از سنگین باران است».

### ناگهانی بودن مرگ

یکی از ویژگی های مهم مرگ، ناگهانی بودن آن است. هیچ کس نمی داند چه روز و چه ساعتی اجل او فرا می رسد و از این دنیا رخت بر می بندد. چه بسیار افرادی که در کمال سلامت روز را شروع کردند و تا غروب آن روز اجلشان فرا رسید، در حالی که هیچ کس احتمال چنین اتفاقی را نمی داد. از این رو انسان باید همیشه آمادگی لازم را برای مسافرت آخرت داشته باشد. در فرمایشی از امیرمؤمنان علیه السلام آمده است: «چه بسیار کسانی که در آغاز روز بودند و به شامگاه نرسیدند و چه بسیار کسانی که در آغاز شب بر اوحسد می بردند و در پایان شب عزاداران به سوگش نشستند».

### گویی زندگی دنیا، یک روز بود

امیرمؤمنان علی علیه السلام درباره زودگذر بودن عمر هشدار داده، می فرماید: «ای بندگان! خدا را خدا را، پرواکنید که دنیا با قانونمندی خاصی می گذرد. شما با قیامت به رشته ای اتصال دارید؛ گویا نشانه های قیامت آشکار می شود و شما را در راه خود متوقف کرده با زلزله هایش سر رسیده است و سنگینی بار آن را بر دوش شما نهاده، رشته پیوند مردم با دنیا را قطع کرده و همه را از آغوش گرم دنیا خارج ساخته است. گویی یک روز بود و گذشت یا ماهی بود و سپری شد. تازه های دنیا کهنه شد و فربه هایش لاغر گردیدند. سپس به سوی جایگاهی تنگ، در میان مشکلاتی بزرگ و آتشی پر شراره می روند که صدای زبانه هایش وحشت زا، شعله هایش بلند و غرشش پرهیجان و گدازنده است. ... در آن میان، پرهیزکاران از کیفر و عذاب در امانند و از سرزنش ها آسوده و از آتش به دور و در خانه های امن الهی، از جایگاه خود خشنودند».

### عبرت از گذشتگان

مطالعه و تأمل در زندگی گذشتگان، همواره در بردارنده نکات آموزنده اخلاقی و تربیتی است. مشاهده می کنیم آنها که همواره بر شوکت، قدرت و ثروت خویش مغرور بودند و دست به هر ستمی می زدند، اکنون در گوشه ای از این زمین پهناور زیر انبوهی از خاک رها شده اند و روحشان در عالم برزخ پاسخگوی رفتار و اعمالشان است. امام علی علیه السلام در این باره می فرماید: «همانا گذشتگان را دیدی که ثروت ها اندوختند و از فقر و بیچارگی وحشت داشتند و با آرزوهای طولانی فکر می کردند در امانند و مرگ را دور می پنداشتند، دیدی چگونه مرگ بر سرشان فرود آمد و آنان را از وطنشان بیرون راند؟... آیا ندیدید آنان را که آرزوهای دور و دراز داشتند و کاخ های استوار می ساختند و مال های فراوان می اندوختند، چگونه خانه هایشان گورستان شد و اموال جمع آوری شده شان تباه و پراکنده و از آن وارثان گردید و زنان آنها با دیگران ازدواج کردند؟ آنها نه می توانند چیزی به نیکی

هاشان بیفزایند و نه از گناه توبه کنند».

## آمادگی برای سفر آخرت

هر انسان عاقلی که سفری در پیش داشته باشد، از مدت ها قبل آمادگی های لازم و نیز زاد و توشه این سفر را فراهم می آورد تا بتواند در کمال موفقیت و سلامت این سفر را پشت سر بگذارد. حال این سؤال مهم مطرح می شود که آیا شایسته نیست انسان برای مهم ترین و حساس ترین سفری که در زندگی پیش روی خود دارد، زاد و توشه ای نیکو و شایسته فراهم آورد. امیرمؤمنان علی علیه السلام در سخنانی می فرماید: «وابستگی به دنیا را کم کنید و با زاد و توشه نیکو به سوی آخرت باز گردید که پیشاپیش شما گردنه ای سخت و دشوار و منزلگاه هایی ترسناک وجود دارد که باید در آن جاها فرود آیید و توقف کنید. آگاه باشید که فاصله نگاه های مرگ بر شما کوتاه است و گویا هم اکنون چنگال هایش را در جان شما فرو می برد. کارهای دشوار دنیا، مرگ را از یادتان برده و بلاهای طاقت فرسا، آن را از شما پنهان داشته است. پس پیوندهای خود را با دنیا قطع کنید و از پرهیزکاری کمک بگیرید».

## از دگرگونی روزگار عبرت بگیرید

گذشت زمان و گذر عمر، به انسان ها هشدار می دهد که خویشتن را برای مسافرت آخرت و کوچ کردن از این سرای فانی آماده سازند؛ زیرا عالم قبر و برزخ و پس از آن قیامت، منزلگاه های بسیار حساس و مهمی است که بدون آمادگی برای انسان ها بسیار سخت و وحشتناک خواهد بود. امیرمؤمنان علی علیه السلام در سخنانی راجع به این مسئله می فرماید: «فردا به امروز نزدیک است. امروز با آنچه در آن است می گذرد و فردا می آید و بدان می رسد؛ گویی هر یک از شما در دل زمین به خانه مخصوص خود رسیده و در گودالی که کنده اند، آرمیده اید. وه که چه خانه تنهایی و چه منزل وحشتناکی و چه سیه چال غربتی! گویی هم اکنون بر صور اسرافیل دمیده اند و قیامت فرا رسیده و برای قضاوت و حسابرسی قیامت بیرون شده اید. پندارهای باطل دور گردیده، بهانه ها از میان برخاسته و حقیقت ها برای شما آشکار شده و شما را به آنجا که لازم بود کشانده اند. اگر چنین است، از عبرت ها پند گیرید و از دگرگونی روزگار عبرت پذیرید و از هشدار دهندگان بهره مند گردید».

## توصیف مرگ

اگر انسان اندکی به واقعیت مرگ بیندیشد و باور کند که دیر یا زود از این سرای فانی کوچ خواهد کرد، دیگر تحت تأثیرخواهش های نفسانی خویش قرار نخواهد گرفت و هرگز به لذت های فانی و زودگذر دنیا دل خوش نخواهد شد؛ بلکه همواره با اعمال نیک به فراهم آوردن زاد و توشه برای سفر آخرت همت خواهد گمارد. امیرمؤمنان در سخنانی، این گونه به توصیف «مرگ» پرداخت است: «مرگ، نابود کننده لذت ها و خواهش های نفسانی و دور کننده اهداف شماسست. مرگ، دیدار کننده ای دوست نداشتنی، هموردی شکست ناپذیر و کینه توزی است که بازخواست نمی شود. دام های خود را هم اکنون بر دست و پای شما آویخته و سختی هایش شما را فرا گرفته و تیرهای خود را به سوی شما پرتاب کرده است. قهرش بزرگ، دشمنی اش پیایی و تیرش خطاناپذیر است. چه زود است که سایه مرگ، شدت دردهای آن، تیرگی های لحظه جان کندن، بیهوشی سكرات مرگ، ناراحتی و خارج شدن روح از بدن، تاریکی چشم پوشیدن از دنیا و تلخی خاطره ها شما را فرا گیرد».

مرگ از شما غفلت نمی کند

انسان چه بخواهد و چه نخواهد، مرگ و اجلش فرا خواهد رسید و هرگز برای همیشه در این دنیا زندگی نخواهد کرد. حتی انبیای الهی که بهترین بندگان خدا بودند، پس از چند سال زندگی در این دنیا، از این جهان رخت بربستند.

امیرمؤمنان علی علیه السلام در این باره می فرماید: «مردم! شما را به یادآوری مرگ سفارش می کنم. از مرگ کمتر غفلت کنید. چگونه آن را فراموش می کنید، در حالی که شما را فراموش نمی کند؟ چگونه طمع می ورزید، در حالی که به شما مهلت نمی دهد؟ مرگ گذشتگان برای عبرت شما کافی است. آنها را به گورشان بردند، بی آنکه بر مرکبی سوار باشند. ایشان را در قبر فرود آوردند، بی آنکه خود فرود آیند. چنان از یاد رفتند، گویی از آباد کنندگان دنیا نبودند و آخرت همواره خانه شان بود. ... از چیزهایی که با آنها مشغول بودند جدا شدند و آنجا را که سرانجامشان بود، ضایع کردند. اکنون نه قدرت دارند از اعمال زشت خود دوری کنند و نه می توانند عمل نیکی بر نیکی های خود بیفزایند».

#### ضرورت یاد مرگ

به یاد مرگ بودن، یکی از عوامل بسیار مهم و تأثیرگذار در رشد و تکامل اخلاقی آدمی است؛ زیرا انسانی که همواره به یاد مرگ باشد، ظواهر فریبنده دنیا او را از مسیرحق و حقیقت منحرف نمی سازد. از این رو امیرمؤمنان علی علیه السلام در نامه ای به فرزند برومندش امام حسن علیه السلام می نویسد: «پسرم! بدان تو برای آخرت آفریده شدی نه دنیا. برای رفتن از دنیا، نه پایدار ماندن در آن. برای مرگ، نه زندگی جاودانه در دنیا که هر لحظه ممکن است از دنیا کوچ کنی و به آخرت در آیی. تو شکار مرگی که فرارکننده آن نجاتی ندارد. هر که را بجوید به او می رسد و سرانجام او را می گیرد. از مرگ بترس. نکند زمانی سراغ تو را گیرد که در حال گناه یا در انتظار توبه کردن باشی و مرگ مهلت ندهد و بین تو و توبه فاصله اندازد که دراین حال خود را تباه کرده ای. پسرم! فراوان به یادمرگ باش و به یاد آنچه به سوی آن می روی و پس از مرگ در آن قرار می گیری تا هنگام ملاقات با مرگ، از هر نظر آماده باشی. نیروی خود را افزون کن و کمر همت را بسته نگهدار که ناگهان نیاید و مغلوبت نسازد».

#### تاریکی و وحشت قبر

امیرمؤمنان علی علیه السلام در سخنانی راجع به قبر و دشواری های آن چنین می فرماید: او را در سرزمین مردگان می گذارند و در تنگنای قبر تنها خواهد ماند. حشرات درون زمین، پوستش را می شکافند و خشت و خاک گور بدن او را می پوسانند. تند بادهای سخت آثار او را نابود می کند و گذشت شب و روز، نشانه های او را از میان برمی دارد. بدن پس از آن همه طراوت متلاشی می گردد و استخوان ها بعد از آن همه سختی و مقاومت پوسیده می شود و روح درگرو سنگینی بار گناهان است. آنجاست که به اسرار پنهان یقین می کند، اما نه بر اعمال نیکش چیزی اضافه می شود و نه می تواند از اعمال زشت توبه کند».

#### پیام مردگان

زیارت قبرمؤمنان، یکی از اعمال مستحبی است که در روایات اسلامی بسیار بر آن تأکید شده است؛ زیرا این زیارت، نه تنها برای انسان زیارت کننده پاداش به همراه دارد، بلکه یادآوری و تذکری برای اوست تا برای لحظاتی در احوالات آنان بیندیشد و عبرت بگیرد. امیرمؤمنان علی علیه السلام درسخانی در این باره می فرماید: «حال اگر چه آثارشان نابود و اخبارشان فراموش شده، اما چشم های عبرت بین آنها را می نگرد و گوش جان اخبارشان را می شنود که با زبان دیگری با ما حرف می زنند و می گویند: چهره های زیبا، پژمرده و بدن های ناز پرورده، پوسیده شد. بر اندام خود لباس کهنگی پوشانده ایم و تنگی قبرما را در فشار گرفته، وحشت و ترس را از یکدیگر به ارث برده ایم و خانه های خاموش قبر بر ما فرو ریخته و زیبایی های اندام ما را نابود و نشانه های چهره های ما را دگرگون کرده است. اقامت ما در این خانه های وحشت زا طولانی است؛ نه از مشکلات رهایی می یابیم و نه از تنگی قبر گشایشی فراهم می شود».